

Culpa in contrahendo

Ansvaret för vårdslösa avtalsförhandlingar

Fanny Aspvik
Paulina Isaksson
2016

Filosofie kandidatexamen
Rättsvetenskap

Luleå tekniska universitet
Institutionen för ekonomi, teknik och samhälle

Förord

Examensarbetet tillkom som en vetenskaplig uppsats under vår femte termin på Rättsvetenskapliga programmet på Luleå tekniska universitet. Utifrån tidigare lästa kurser under utbildningen väcktes ett intresse för ett förekommande men inte så behandlat område inom juridiken, culpa in contrahendo. Vi har fått en god inblick inom området och uppsatsen har gett oss möjligheten att fördjupa oss inom ämnet. Vi har haft ett bra stöd av vår eminenta handledare Bertil Bengtsson som vi vill tacka för hans snabba feedback och synpunkter om vårt arbete som han framfört på ödmjukt, diplomatiskt sätt vilande på hans enormt stora erfarenhet inom det juridiska området. Vi vill också tacka varandra för ett gott och fungerande samarbete.

Fanny Aspvik och Paulina Isaksson

Sammanfattning

Begreppet culpa in contrahendo används när man talar om ansvar för vårdslöshet vid avtalsförhandlingar och har historiskt haft svårigheter att införlivas i svensk rätt. Det existerar inte någon generell lagregel som reglerar ansvaret för culpa in contrahendo. Syftet med uppsatsen har därför varit att undersöka förutsättningarna för culpa in contrahendo och i vilken omfattning ansvaret kan aktualiseras vid avbrutna avtalsförhandlingar. För att besvara syftet har det i huvudsak använts en rättsdogmatisk metod där de mest vägledande rättskällorna har varit rättspraxis och doktrin som har lett fram till slutsatsen att förutsättningarna för att åläggas ansvar för culpa in contrahendo torde vara att: det har uppstått en lojalitetsplikt mellan förhandlingsparterna som ena parten brutit mot, att detta har föranlett en skada och att den skadevållande borde ha varit medveten om risken samt att den skadelidande haft befogad tillit. Den skadeståndsomfattning som kan ersättas har i praxis endast utgått till det negativa kontraktsintresset.

Förkortningar

A a	Anfört arbete
AvtL	Lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
HD	Högsta domstolen
JB	Jordabalken (1970:994)
JT	Juridisk tidskrift
KtjL	Konsumenttjänstlagen (1985:716)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SvJT	Svensk Juristtidning

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte/frågeställning	2
1.4 Avgränsning	2
1.5 Metod	3
1.6 Disposition	3
2 AVTALETS GRUNDER	5
2.1 Culpa in contrahendo som rättsfigur	5
2.2 Avtalsrättens principer	5
2.3 Avtalets uppkomst.....	7
2.3.1 Förhandlingsstadiet	7
3 PREKONTRAKTUELLT ANSVAR	9
3.1 Lojalitetsprincipens uppkomst	9
3.2 Lojalitetsprincipens innebörd.....	12
3.2.1 Medverkansplikt.....	13
3.2.2 Upplyningsplikten.....	14
3.2.3 Plikten att inte vilseleda	16
3.2.4 Tystnadsplikt	17
3.3 Prekontraktuella avtal.....	17
3.3.1 Föravtal.....	18
3.3.2 Letters of intent	18
4 SKADESTÅNDSBEDÖMNINGEN	20
4.1 Placering av ansvaret.....	20
4.1.1 Inomkontraktuellt ansvar.....	21
4.1.2 Utomkontraktuellt ansvar	21
4.2 Skadeståndförutsättningar för culpa in contrahendo	22
4.2.1 Sambandet mellan skada och handling	22
4.2.2 Culpabedömningen för ett prekontraktuellt ansvar.....	23
4.3 Skadeståndets omfattning.....	25
4.3.1 Positiva kontraktsintresset.....	25
4.3.2 Negativa kontraktsintresset	26
5 ANALYS OCH SLUTSATS	27

KÄLLFÖRTECKNING	31
------------------------------	-----------

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I västerländska länder som principiellt accepterar en fri marknad har principen om *avtalsfrihet* och *avtalsbundenhet* särskilt stor betydelse. Det är med hjälp av avtalet som medborgarna väljer att råda över sina tillgångar. Avtalsfriheten erkänner en rätt för var och en att fritt ingå avtal, med vem avtalet ska ingås samt vilket innehåll avtalet ska ha. Avtalsbundenheten, även känd som *pacta sunt servanda*, innebär en skyldighet för parterna att uppfylla sina avtalslöften gentemot den andra parten.¹

Förhandlingar är första skedet till ett avtals uppkomst. Att parterna är i förhandlingsstadiet kallas på latin för *in contrahendo*. I enlighet med principen om avtalsfrihet har parterna rätt att när som helst under avtalsförhandlingarna dra sig ur utan att ange några skäl därtill. Detta kan leda till stora förluster för den ena av eller båda parterna eftersom huvudregeln är att var och en står för sina egna förhandlingskostnader. Att en part frivilligt väljer att ingå ett avtal sker vanligtvis i eget intresse. För att motverka att det egna intresset drivs för långt har parterna *lojalitetsförpliktelser* gentemot varandra. Förpliktelserna kan anses ha sin grund i att avtalsparterna har valt att träda i förbindelse med varandra och innebär att parterna är skyldiga att iaktta eller ta till vara även motpartens intressen. *Lojalitetsprincipens*² existens i förhandlingsstadiet kan ses som ett svar på behovet att skydda den viktiga tilliten. För att parterna ska handla i enlighet med god affärssed finns regler om ansvar för vårdslöshet vid avtalsförhandlingar, därmed talar man om *culpa in contrahendo*.³

I svensk rätt anses det prekontraktuella lojalitetskyddet vara svagare än det kontraktuella. En anledning till att skyddet är svagare i prekontraktuella situationer är att det måste ske en avvägning mellan lojalitetskyddet och avtalsfriheten, detta speciellt i förhållande till den *negativa kontraheringsplikten*, det vill säga rätten att dra sig ur avtalsförhandlingar.⁴

Det finns ingen uttrycklig lagregel som reglerar ansvaret för culpa in contrahendo i svensk rätt men diskussionerna kring principen har fått en allt mer framträdande roll i rättspraxis och doktrin under senaste decennierna. Med stöd av culpa in contrahendo kan den som vid ingående av avtal i vissa fall bli ansvarig för oaktsamt vilseledande och ansvaret medför en

---

¹ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 27

² Begreppet lojalitetsplikt saknar lagdefinition men har trots detta en allmänt erkänd definition inom nordisk rättsvetenskap, att iaktta motpartens intressen. Lojalitetsprincipen är ett begrepp som många väljer att använda istället för lojalitetsplikt eftersom det inte omedelbart leder till tanken om en självständig rättsgrund utan mer till en rättslig riktlinje eller norm som beaktas men inte nödvändigtvis får genomslag för. Vi har valt att använda oss av begreppet lojalitetsprincip när vi skriver generellt om parternas plikter i avtalsförhandlingar. Detta innebär att principen kan innefatta olika plikter i olika situationer. Begreppet lojalitetsplikt kommer vi att använda när vi talar om specifika plikter. Se Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, 12

³ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 67

⁴ Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, 422

skyldighet att utge skadestånd.⁵ Principen har blivit erkänd som en *allmän rättsgrundsats* vilket innebär att den anses vara en viktig rättskälla även om den inte är lagfäst. Trots detta har de närmare ansvarsförutsättningarna alltid framstått som oklara.⁶

När det gäller vilseledande som inte har skett via ett förfarande som är straffbart eller uppsåtligt tillhandahåller varken kontraktsrätten eller den utomobligatoriskt inriktade skadeståndsrätten någon allmän lagregel som ger ett fullständigt besked om omfattningen av det skadeståndsrättsliga ansvaret.⁷

1.2 Syfte/frågeställning

Principen om ansvar för culpa in contrahendo har historiskt haft svårigheter att införlivas i svensk rätt. Det finns som sagt ingen generell eller klar regel som ger uttryck för förutsättningarna till att kunna fällas för ett sådant ansvar. Uppsatsens syfte är därför att utreda när och i vilken omfattning ansvar för culpa in contrahendo kan göras gällande vid avbrutna avtalsförhandlingar och där ena parten anser sig blivit vilseledd av sin motpart.

För att besvara syftet kommer vi att ta hjälp av följande frågeställningar:

- När kan ansvar anses uppkomma mellan parterna i samband med avtalsförhandlingar och vad innebär ansvaret?
- I vilken omfattning kan rätten döma ut skadeståndsansvar med stöd av culpa in contrahendo och hur går skadeståndsbedömningen till?

1.4 Avgränsning

Culpa in contrahendo förekommer i både inom och utomkontraktuella situationer. Uppsatsen är avgränsad till utomkontraktuella situationer där avtalsförhandlingar mellan parter inte leder till ett bindande avtal. Den andra situationen, som uppsatsen av utrymmesskäl inte kommer att behandla, rör vårdslöst genomförda förhandlingar där avtal sedan sluts. I vissa situationer när en part medvetet och med uppsåt orsakar motparten onödiga förhandlingskostnader talar man istället om dolus in contrahendo.⁸ Skillnaden mellan dolus och grövre former av culpa kan i vissa fall i doktrin anses vara liten och därför kommer begreppet dolus inte att behandlas närmre utan falla in under begreppet culpa i uppsatsen. Vidare kommer rättsverkningarna av culpa in contrahendo avgränsas till skadeståndsersättning. Uppsatsen är vidare avgränsad till att behandla två partsrelationer och därmed kommer avtalssituationer när fler än två parter är

---

⁵ Kleineman, *Ren förmögensskada*, 425

⁶ Kleineman, JT (1993/94), 435

⁷ Kleineman. *Ren förmögensskada*, 417

⁸ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 68

inblandade inte att beröras. Trots att principen om culpa in contrahendo har sitt ursprung i utländsk rätt kommer uppsatsens fokus endast riktas mot förhållanden i svensk rätt. EU-rätt eller annan utländsk rätt kommer därmed inte att beröras eftersom det skulle vara för omfattande att utreda i sammanhanget.

1.5 Metod

För att besvara syftet har vi i huvudsak använt oss av en rättdogmatisk metod. En rättdogmatisk metod, innebär traditionellt att man tar utgångspunkt i ett rättsligt problem och tolkar och systematiserar rättskällorna för att fastställa gällande rätt. Rättskällorna inbegriper lag, förarbeten, rättspraxis och doktrin.

Konsekvenserna av avsaknaden av en generell lagstiftning för culpa in contrahendo innebär att den primära rättskällan inte har varit särskilt vägledande för uppsatsen och därför endast tillämpats vid aktuella frågor där lagstiftning existerar. Av samma anledning har tillämpningen av förarbeten varit begränsad. Avgöranden och uttalanden från HD har istället varit den främsta och vägledande rättskällan för uppsatsen och även doktrin har haft en betydande roll i arbetet.

1.6 Disposition

Uppsatsens andra kapitel är avsett till att introducera läsaren i arbetet. Detta genom att beskriva culpa in contrahendo som rättsfigur. Vidare kommer kapitlet behandla bakgrunden till avtalsrättens principer och redogöra för skillnaden mellan att parterna befinner sig i förhandlingsstadiet eller om ett bindande avtal redan har uppkommit. Det här kapitlet är också menat att ge en förståelse om hur problematiken i avtalsförhandlingar kan uppstå.

Det tredje kapitlet är omfattande och redogör för en av de mest centrala delarna i uppsatsen. Inledningsvis behandlar kapitel tre, när ett prekontraktuellt ansvar kan uppkomma mellan parterna. För att ge läsaren en uppfattning om hur rättsläget ser ut på området kommer kapitlet bland annat redogöra för de vägledande rättsfallen i arbetet. Detta för att läsaren lätt ska kunna gå tillbaka när hänvisningar till rättsfallen görs. Slutligen kommer kapitlet redogöra för vad det prekontraktuella ansvaret innebär samt vilken betydelse prekontraktuella avtal kan ha på förhandlingsstadiet.

I kapitel fyra diskuteras var ansvaret för culpa in contrahendo ska placeras, på inom - eller utomkontraktuell grund. I kapitlet behandlas också skadeståndsbedömningen där det redogörs för de objektiva och subjektiva förutsättningarna för skadestånd. Slutligen behandlar kapitel fyra i vilken omfattning skadeståndsersättningen på grund av culpa in contrahendo kan utgå.

Avslutningsvis utgör uppsatsens femte kapitel en framställning och analys av det resultat som framkommit under arbetets gång.

2 Avtalets grunder

2.1 Culpa in contrahendo som rättsfigur

Principen om culpa in contrahendo har haft vissa svårigheter att anpassa sig till svensk rätt. Principen har alltid tvingats försvara sin existens trots stor uppmärksamhet i såväl praxis som i doktrin. Kleineman menar att svårigheterna för principen att införlivas i svensk rätt troligen går att förklara med dess historiskt svaga stöd i lagstiftningen.⁹ Avtalslagen innehåller endast ett fåtal skadeståndsbestämmelser, dessa är dock inte knutna till culpa in contrahendo.¹⁰ Även avsaknaden av ett generellt culpaansvar i 1905 års köplag kan ha bidragit till motsvarande ovilja att i praxis anta denna internationella rättsprincip.¹¹ Denna avsaknad innebar en oklarhet redan om ansvar för culpa in contrahendo kunde inträda vid fullgångna avtal och kan vara en bidragande orsak till svårigheten att anpassa ett prekontraktuellt ansvar till regelsystemet.¹² En ytterligare orsak till principens svårighet att anpassa sig till svensk rätt kan vara att SkL förskriver, att lagens regler ska tillämpas om ingenting annat föreskrivs om skadestånd i avtalsförhållanden i annan lag samt att SkL innehåller en så kallad spärregel som i vart fall som huvudregel knyter ersättningsrätten vid ren förmögenhetsskada till en brottslig gärning.¹³ Vissa undantag från huvudregeln finns emellertid och ett av dessa undantag är just culpa in contrahendo. Denna rättsgrundsats berättigar, i vissa speciella fall, möjlighet till skadeståndersättning på grund av vårdslöshet i samband med avtalsförhandlingar som inte lett till avtal.¹⁴

2.2 Avtalsrättens principer

Som tidigare nämnts har avtalsrättens principer en stor betydelse för länder som accepterar en fri marknad. Det är principen om avtalsfrihet och avtalsbundenhet som styr avtalets ingående.¹⁵

Avtalsfrihetens princip bygger på tre olika delar. Den första delen är *kontraheringsfrihetens princip* som utgör avtalsfrihetens instrument för initiativtagande. Detta innebär att individer själv ska kunna bestämma om de överhuvudtaget vill avtala och med vem avtalet ska ingås. Principen om kontraheringsfrihet är vidare uppdelad i två delar, en *negativ* och en *positiv*. Den positiva innebär att man har rätt att ingå avtal med andra medan den negativa innebär att

---

⁹ Kleineman, JT (1993/94), 435

¹⁰ AvtL 25 §

¹¹ Kleineman, JT (1993/94), 435

¹² Kleineman, a a, 448

¹³ Kleineman, a a, 435

¹⁴ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, 138 f

¹⁵ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 27

man har rätt att avstå från att ingå avtal.¹⁶ Ett avsteg från denna del av avtalsfrihetens princip är kontraheringsplikt eller kontraheringsförbud. Kontraheringsplikten innebär ett tvång att avtala, för att exemplifiera är det vanligt i en situation där en part tillhandahåller ett stående bud i form av en produkt, tjänst eller nytta som andra parten accepterar genom sitt påbud, i detta fall kan parten påkalla ett avtalsslut eller åtminstone fullgörandet av en prestation, leverans, en transport utan nödvändig viljeförklaring.¹⁷ I andra situationer kan rätten att avtala vara begränsad, detta i form av kontraheringsförbud. Begränsningen kan bero på ett allmänt intresse av att vissa parter inte sluter vissa avtal, exempelvis när det angår fast egendom finns sådana förbud i 1975 års lag om förvärv av hyresfastighet. Förbudet syftar till att förhindra spekulation som kan vara till skada för hyresgästerna.¹⁸

Dispositionsfrihetens princip är avtalsfrihetens andra del och utgör ett instrument för normeringsbefogenheter. Detta innebär att parterna har frihet att förhandla fram de avtalsvillkor till vilka de önskar binda sig.¹⁹ Dispositiva lagregler fungerar som förslag från lagstiftarens sida och det står parterna fritt att komma överens om att avvika från sådana regler. Reglerna kan även fungera som en typ av utfyllnad av avtalet om parterna har lämnat en fråga oreglerad. På många områden begränsas principen om dispositionsfrihet genom tvingande lagstiftning. Tvingande regler hindrar parterna att med rättslig verkan binda sig vid ett avtals innehåll som strider mot tvingande rätt. För att exemplifiera kan en bestämmelse i avtalet som strider mot tvingande rätt inte göras gällande även om båda parterna varit överens om bestämmelsen.²⁰

Den tredje delen av avtalsfriheten är principen om avtalsbundenhet, även kallad *pacta sunt servanda*, som innebär att avtal ska hållas. Principen är inte lagfäst i svensk lag men anses vara en självklarhet vid de flesta avtal. Innebörden av principen är att om inget i avtalet strider mot tvingande regler eller utgör grund för jämkning eller åsidosättande, är vardera parten skyldig att uppfylla vad de åtagit sig gentemot den andra parten.²¹ Principen utgör ett instrument för exekutionsbefogenheter och det finner sig naturligt att upprätthålla principen om avtalsbundenhet genom rättsliga sanktioner i svensk rätt.²²

Formfriheten är en annan princip, som inte nödvändigtvis behöver kopplas till avtalsfriheten men kan sägas ha ett nära samband därmed. Principen ger avtalsfriheten ett materiellt genomslag på det sätt att ingen särskild form eller procedur fordras för att avtalet eller vissa särskilda bestämmelser ska vara giltiga.²³ Formfriheten begränsas dock i vissa fall av tvingande lagstiftning med formkrav, för att exemplifiera finns en bestämmelse i JB 4 kap. 1 § 1 st. som stadgar att, köp av fast egendom sluts genom upprättade av köpehandling som underskrivs av säljare och köpare. Om köpehandlingen inte har undertecknats av både säljare och köpare föreligger inte något giltigt avtal.²⁴

---

¹⁶ Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, 71

¹⁷ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, 113

¹⁸ Adlercreutz, a a, 116

¹⁹ Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, 71

²⁰ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 31

²¹ Hellner, *Speciell avtalsrätt II. H.1*, 28

²² Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, 71

²³ Hellner, *Speciell avtalsrätt II. H.2*, 29

²⁴ Jordabalken (1970:994)

2.3 Avtalets uppkomst

För att utreda frågan om en part har gjort sig skyldig till ett prekontraktuellt ansvar är det först viktigt att behandla frågan om parterna befinner sig i förhandlingsstadiet eller om ett bindande avtal redan har kommit till stånd. Det är vanligt att parter förhandlar om avtal utan att fundera över om deras uttalanden medför rättsliga konsekvenser, exempelvis avtalsbundenhet.²⁵

Hur och när avtalsbundenhet uppstår har varit ett juridiskt huvudproblem genom alla tider. Enligt Ramberg är det traditionellt och naturligt att grunda bundenheten på tre moment. Det första momentet är förhandlingsparternas vilja att binda sig. Det andra är själva viljeförklaringen, det vill säga på vilket sätt viljan kommuniceras till omvärlden. Viljeförklaringen kan ske genom uttalanden i ord och skrift eller genom ett konkludent handlande. Det tredje och sista momentet för avtalsbundenhet är motpartens tillit, med andra ord hur motparten uppfattar viljeförklaringen.²⁶

I avtalslagen är utgångspunkten *anbud-acceptmodellen* som framgår i lagens första paragraf. Modellen innebär i korthet att avtal kommer till stånd genom att en part ger ett anbud som en motpart antar genom en accept.²⁷ I praktiken är det mer komplicerat än så eftersom det inte alltid är så konkret vad som utgör ett anbud eller en accept. Ibland kan realhandlande ersätta anbud eller accept, detsamma gäller en parts underlåtenhet att reagera på anbudet. I en del situationer förekommer flera utbytta meddelanden eller förhandlingar innan avtalslutet. I dessa fall är det av vikt att åtskilja vad som utgör preliminära eller bindande viljeförklaringar.²⁸

2.3.1 Förhandlingsstadiet

Många avtal kan pågå under lång tid, ibland månader eller till och med år. Detta gäller särskilt sådana avtal som är av större beskaffenhet, är individuellt präglade eller rör varaktiga avtal exempelvis i egenskap av hyra-, arrende- eller anställningsavtal. Ofta förekommer undersökningar av potentiella avtalsparter och dess anbud, exempelvis marknadsundersökningar och ekonomiska villkor.²⁹

I förhandlingsstadiet brukar parterna vanligtvis utbyta erbjudanden. Sådana erbjudanden kan antingen avse hela avtalet eller endast delar av det. I regel är dessa erbjudanden inte menade att vara bindande anbud och brukar inte heller uppfattas som det.³⁰ En allmän uppfattning är att, innan avtal ingås ska det finnas en möjlighet att ha oförbindande kommunikation mellan parterna, exempelvis i syfte att diskutera hur man ska uppnå ett särskilt mål eller med vilken part avtalet ska ingås.³¹

---

²⁵ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 74

²⁶ Ramberg, a a, 74

²⁷ AvtL 1 §

²⁸ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, 54

²⁹ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, 131

³⁰ Lehrberg, a a, 131

³¹ Björkdahl, *Lojalitet och kontraktsliknandeförhållanden*, 285

Adlercreutz beskriver förhandlingsprocessen genom olika stadier. Det första stadiet är förhandlingsstadiet och medför inte i sig några rättsverkningar. Anbud i samband med förhandlingar är inte bindande anbud och kan tas tillbaka utan rättsliga konsekvenser. Det andra stadiet är att parterna kommer överens om avtalets huvudpunkter, ofta genom en avsiktsförklaring eller principöverenskommelse som visar att parterna har för avsikt att ingå avtal. Det är ofta i detta stadium som frågor om avtalsbundenhet eller andra rättsliga konsekvenser kan uppstå. Det tredje stadiet är att ett skriftligt kontrakt undertecknas, medan det sista och fjärde stadiet är det så kallade verkställighetsstadiet där parterna infriar sina förpliktelser. Att parterna påbörjar och ibland rent av uppfyller dessa förekommer emellertid ofta redan under de tidigare stadierna.³²

---

³² Adlercreutz. *Avtalsrätt I*, 122

3 Prekontraktuellt ansvar

3.1 Lojalitetsprincipens uppkomst

I förhandlingsstadiet har, som tidigare nämnts, parterna i enlighet med den negativa kontraheringsplikten rätt att när som helst avbryta förhandlingarna och avstå från att ingå avtal. Utgångspunkten är att vardera parten själv bär risken för att ett avtal inte kommer till stånd men mot alltför hänsynslösa beteenden från motparten finns trots detta hjälpmedel.

Lojalitetsprincipens existens i det prekontraktuella stadiet kan anses vara ett skydd för den viktiga tilliten i avtalsförhållanden.³³ En kortfattad definition av lojalitetsprincipen är en parts ansvar att iaktta, eller tillvarata, motpartens intressen.³⁴ Tanken är att parterna ska hjälpa varandra att få ut så mycket som möjligt av avtalet, vara lojal och hjälpa motparten. Ramberg skriver, i boken *Allmän avtalsrätt*, att avtalet kan betraktas som en lyckotrappa. Detta innebär att båda parterna ska hjälpa varandra att komma så högt upp i trappan som möjligt utan att man själv hamnar i ett lägre trappsteg än vad man stod på innan avtalslutet. Avtalet ska gynna båda parterna, vilket Ramberg benämner som "Win-win".³⁵

De typiska förväntningarna som en avtalsparts beteende orsakar, fordrar ett balanserat samspel mellan parternas tillit och lojalitet gentemot varandra. För att de befogade förväntningarna ska skyddas krävs dock att den som visar tillit har goda skäl därtill. Kravet på att tilliten ska vara befogad leder till en objektiv tolkning av begreppet. Om en part har förväntningar, i eget intresse, som avviker från det normala har denne ett ansvar att tydliggöra detta för motparten. Detta eftersom det i praktiken är normalförväntningar som blir vägledande och inte de subjektiva förväntningarna.³⁶

I rättsfallet NJA 1963 s. 105 utdömdes skadeståndersättning till Per E eftersom HD ansåg att han hade en befogad anledning att lita på Holger G:s påstående och agerande med hänsyn till den starka ställning som Holger G intog i bolaget.

Rättsfallet NJA 1963 s. 105 handlar om Holger G, en av huvuddelägarna i ett colombianskt aktiebolag som förhandlade med Per E, en svensk affärsman boende i Venezuela. Förhandlingarna rörde anställning av Per E som VD för det colombianska aktiebolaget. Vid några tillfällen av förhandlingarna deltog även ytterligare en inflytelserik person inom bolaget, Francisco M. En preliminär uppgörelse kom till stånd under förhandlingarna men för att anställningsavtalet skulle bli giltigt var en förutsättning, enligt colombiansk lag, att bolagsstämman skulle godkänna avtalet. Detta var båda parterna medvetna om. Godkännandet kom dock aldrig till stånd men trots detta uppmanades Per E av Holger G att komma till Colombia för att påbörja sin tjänst som VD. Per E avvecklade sin dåvarande affärsrörelse i Venezuela och flyttade

---

³³ Holm, *Den avtalsgrundande lojalitetsplikten*, 87

³⁴ Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, 1

³⁵ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 32

³⁶ Holm, *Den avtalsgrundande lojalitetsplikten*, 87

till Colombia för att infinna sig i tjänsten. Per E yrkade på skadeståndsansättning för utgifter och utebliven lön från Holger G. Som grund för sitt yrkande anförde Per E att Holger G under förhandlingarna handlat vilseledande på grund av att Holger G lämnat sken av att bolagstämmans godkännande enbart var en formalitet.

I målet konstaterade HD att även om Per E känt till att bolagstämmans godkännande var en förutsättning för att ett giltigt anställningsavtal skulle komma till stånd, har Holger G med sin inflytelserika position i bolaget, handlat vilseledande. Detta eftersom Holger G genom ett telegram, har uppmanat Per E att infinna sig på bolaget på ett visst datum för tjänstgöring, varvid bolagstämman först något senare skulle kunna bekräfta anställningen. En för HD avgörande faktor var att Holger G när han skickade telegrammet själv börjat tvivla på möjligheten av bolagstämmans godkännande utan att låta detta komma till uttryck. HD fann Holger G:s uppträdande innefatta vårdslöshet av den grad att ådra honom skadeståndsansvar, dock endast till det negativa kontraktsintresset.

Vid argumentation med stöd av lojalitetsplikten som en självständig grund i enskilda tvister ger den sällan handfast stöd. Lojalitetsprincipens främsta funktion ger istället ett stöd för tolkning av avtal och lagar.³⁷

Frågan när en så kallad lojalitetsplikt kan uppstå mellan parterna framgår bland annat av rättsfallet NJA 1978 s. 147 där HD uttalar sig om lojalitetspliktens inträde och fastställde att, projekteringsavtalet i sig medförde förpliktelser för parterna. Förpliktelserna sträckte sig emellertid endast till att skälig hänsyn till medkontrahentens intressen med sikte på ett samarbete om en framtida lokalupplåtelse.

Rättsfallet NJA 1978 s. 147 handlar om fastighetsägaren Abacus som med ett livsmedelsföretag, Tössbergs, träffat ett muntligt projekteringsavtal, som syftat till en framtida upplåtelse av butikslokal i fastigheten till Tössbergs. Projekteringsavtalet mellan Tössbergs och Abacus innebar att lokaler i byggnaden skulle reserveras och projekteras för livsmedelsbutik och att Tössbergs när lokalerna var klara skulle hyra dem eller förvärva bostadsrätt till dem. I avtalet ingick att Abacus skulle anpassa utformningen av lokalerna med hänsyn till Tössbergs' önskemål. Sedan Abacus vidtagit åtgärder för planering och inredning av lokalen i enlighet med Tössbergs' önskemål, har Tössbergs förklarat sig avstå från den tilltänkta etableringen och därmed har Abacus väckt talan mot Tössbergs i frågan om skadeståndsskyldighet. Abacus anförde i första hand att projekteringsavtalet innebar en skyldighet för Tössbergs att ta lokalen i anspråk genom avtal om hyra eller bostadsrätt och i vart fall en skyldighet att betala för Abacus onyttiga kostnader för lokalens utformning. I andra hand anförde Abacus att Tössbergs gjort sig skyldig till culpa in contrahendo eller culpa in contractu, alltså vid fullgörande av avtal, genom vårdslöst beteende i olika avseenden. Tössbergs hade uppträtt som att ett avtal skulle komma till stånd och i vart fall dröjt för länge med att genomföra de marknadsundersökningar som krävdes för ett definitivt besked.

HD ansåg att det muntliga projekteringsavtalet var för svävande eftersom det lämnade väsentliga punkter öppna om vad ett avtal om upplåtelse skulle innebära. En

---

³⁷ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 32

överenskommelse av detta slag kan inte medföra någon skyldighet för någon av parterna att träffa upplåtelseavtal. I fråga om Abacus har gjort sig skyldig till ansvar för culpa in contrahendo ansåg HD att projekteringsavtalet endast medfört förpliktelser för parterna att samarbeta med sikte på en framtida lokalupplåtelse och därför ta skälig hänsyn till varandras intressen. Det måste ha stått klart för parterna att samarbetet innebar ett risktagande. Med hänsyn till Abacus' kostnader för planering och inredning av lokalen hade Tössbergs dock en skyldighet att lojalt verka för ett definitivt avgörande och hålla Abacus underrättad om hur frågan utvecklade sig. HD ansåg även att Abacus var skyldig att ta till vara på sina egna intressen utan att Tössbergs behövde påpeka eller ta initiativ till det. Slutligen fann HD att Tössbergs inte hade brutit i sina skyldigheter gentemot Abacus och skadeståndsyrkandet på grund av culpa in contrahendo ogillades.

Även i NJA 1990 s. 745 uttalar sig HD om lojalitetspliktens inträde och fann i bedömningen att det vid långtgående avtalsförhandlingar föreligger en förpliktelse att snarast underrätta motparten när det står klart att avtal inte kommer slutas och när man förstår att den avsedda avtalsparten tar på sig kostnader i tron att avtal ska komma till stånd.

I rättsfallet NJA 1990 s. 745 hade bolaget Svenska Rotormaskiner Aktiebolag (SMR) och företagaren Bertil L inlett förhandlingar om en exklusiv återförsäljarrätt till en vakuumpump. SMR hade genom ett optionsavtal med en utomstående part, för viss tid förvärvat licensrättigheter till en vakuumpump. Optionsavtalet innehöll en rätt för SMR att ingå ett långvarigt avtal angående denna licensrättighet. SMR inledde under perioden för optionsavtalet förhandlingar med Bertil L angående återförsäljarrätt till pumpen. Parterna hade kommit överens om att Bertil L skulle få sälja pumpar i väntan på licensrätten och därmed levererade SMR ett antal pumpar till Bertil L. I samband med detta utfärdades en promemoria som kom att ligga till grund för ett fortsatt samarbete mellan parterna. Bertil L erhöll under perioden ett brev från SMR. Brevet bekräftade att SMR träffat ett samarbetsavtal med ägaren av licensrätten till pumparna. I samma brev fanns information om att samarbetsavtalet innebar att Bertil L skulle ha rätt att teckna försäljningsavtal om försäljning om pumparna. I brevet angavs även att parterna i samarbetsavtalet inte kom överens om ett nytt avtal senast den 31 december 1981, skulle rättigheterna återgå till licensinnehavaren. Efter optionsavtalets slut, cirka ett år senare, träffade SMR ett slutligt licensavtal med rättighetsinnehavaren och beslöt i samband med det att inte ingå något slutligt återförsäljaravtal med Bertil L. Detta underrättades Bertil L om först några veckor senare. Efter beslutet att inte ingå något slutligt återförsäljaravtal med Bertil L krävde SMR honom på cirka 20 000 kronor för pumparna. Bertil L vägrade betala summan och genstämde SMR med krav på att SMR skulle utge skadestånd till honom på grund av kontraktsbrott alternativt åberopade Bertil L att SMR agerat vårdslöst mot honom vid avtalsförhandlingarna.

I HD yrkade Bertil L på skadestånd av SMR med anledning av att bolaget gjort sig skyldig till dolus alternativt culpa in contrahendo. Som grund för sitt yrkande anförde Bertil L att bolagets brev till honom under förhandlingsstadiet utgjorde en tydlig avsiktsförklaring, ett så kallat letter of intent. Innebörden av denna var att SMR hade för avsikt att ingå ett återförsäljaravtal med honom. Bertil anförde vidare att om brevet inte skulle komma att anses som ett letter of intent hade i vart fall avtalsförhandlingarna mellan parterna nått så pass långt att en lojalitetsplikt uppkommit. Eftersom SMR förhållit sig passivt efter att de fått kännedom om hur

Bertil L lagt ner arbete och kostnader på en framtida försäljningsverksamhet har de brutit mot lojalitetsplikten och därmed gjort sig skyldig till *dolus* eller *culpa in contrahendo*.

HD ansåg att innehållet i brevet till Bertil L och sättet det tillkom på talar emot att bolaget avsett att tillstålla Bertil L en uttrycklig avsiktsförklaring. Brevet kan därmed inte anses utgöra ett *letter of intent*. Vidare menade HD att förhållandena i övrigt inte heller varit sådana att SMR kan anses ha avgett en avsiktsförklaring.

I fråga om SMR gjort sig skyldig till *dolus* eller *culpa in contrahendo* menade HD att det ifrågavarande brevets karaktär inte hade någon avgörande betydelse. Detta eftersom avtalsförhandlingarna mellan SMR och Bertil L nått så långt att parterna var inriktade på att om ett slutligt avtal kom till stånd mellan SMR och licensinnehavaren skulle Bertil L få återförsäljningsrätt till pumpen. HD finner med anledning till detta att det uppkommit viss förpliktelse för SMR att ta hänsyn till Bertil L:s intressen. Denna förpliktelse har närmast haft avseende på Bertil L:s intresse att begränsa hans kostnader ifall att något återförsäljaravtal inte skulle komma till stånd. HD menar att en skadeståndsskyldighet kan komma ifråga om bolaget i detta hänseende uppträtt som måste anses som illojalt gentemot Bertil L, exempelvis genom att underlåta att underrätta Bertil L om förhållanden av betydelse i frågan.

Vid bedömning om SMR handlat illojalt mot Bertil L finner HD att bolaget var skyldig att snarast underrätta Bertil L om att han inte längre var aktuell för ett återförsäljaravtal. Bolaget dröjde med underrättelsen till Bertil L i några veckor men eftersom Bertil L inte kunnat bevisa att han ådragit sig några kostnader under denna period kan bolagets passivitet med underrättelsen inte anses vara sådan att SMR kan bli skadeståndsskyldig för *culpa in contrahendo*.

Hans Nicander har i samband med rättsfallen NJA 1978 s. 147 och NJA 1990 s. 745 kommenterat lojalitetspliktens inträde enligt följande citat: "Det avgörande i fråga om lojalitetspliktens uppkomst vid avtals ingående synes vara i vilken mån medkontrahenten ådragit sig eller kan komma att ådra sig kostnader. Det är alltså fråga om att sluta sig till en tidpunkt då relationen mellan parterna har blivit så nära att medkontrahenten har fog för att ådra sig kostnader i tron att avtal ska komma till stånd."³⁸

3.2 Lojalitetsprincipens innebörd

Existensen av lojalitetsprincipen kan anses grunda sig i att avtalsparterna har valt att träda i förbindelse med varandra för att tillfredsställa vissa gemensamma eller enskilda intressen. Det är genom denna rättsliga gemenskap som parterna är skyldiga varandra ett mått av trohet och omsorg. Normalt bör avtalsförhållandet uppfattas som ett samarbete mellan parterna. Om en intressekonflikt skulle uppstå får en part inte obetingat sätta sina egna intressen framför motpartens, istället måste en viss avvägning ske mellan parternas intressen.³⁹ Beroende på

---

³⁸ Nicander, JT (1995/96), 47

³⁹ Nicander, JT (1995/96), 31

avtalstypen och omständigheterna i det enskilda fallet varierar den faktiska innebörden av skyldigheten att iaktta lojalitet i ett avtalsförhållande. Vanligtvis ligger problematiken i att avgöra vilken utsträckning en part är skyldig att ta hänsyn till motpartens intressen eftersom det sällan är svårt att fastställa vad en parts intressen omfattar. I det särskilda fallet blir det med andra ord fråga om att försöka fastställa en handlingsnorm, vilket innebär att ange vad en part har att göra samt hur parten bör förhålla sig till sin motpart.⁴⁰

Som tidigare nämnt är lojalitetsprincipen generell och därmed inte begränsad till särskilda förhållanden utan omfattar i princip alla slags angelägenheter. De centrala element som ofta förekommer inom lojalitetsprincipen i samband med avtal är informations- och upplysningsplikt, medverkansplikt, tillsynsplikt, vårdplikt, omsorgsplikt, tystnadsplikt samt förbud mot konkurrerande verksamhet.⁴¹ Nedan kommer redogöras för de olika lojalitetsplikter som ofta uppkommer i prekontraktuella förhållanden.

3.2.1 Medverkansplikt

Under avtalsförhandlingarna finns som sagt en risk att en part ångrar sig och vill dra sig ur. Friheten att kunna dra sig ur förhandlingarna utan ansvar kan ge upphov till inställningen att förhandla förutsättningslöst. Detta innebär dock inte att alla typer av beteenden är accepterade.⁴²

Medverkansplikten kan betecknas som en skyldighet att verka för avtalsändamålets uppfyllande och kan anses grunda sig i lojal hänsyn. En annan beteckning för plikten att medverka är samverkansplikt. Denna innefattar bland annat en skyldighet att med sin prestation och ett eventuellt tilläggsarbete, gemensamt verka till samarbete med motparten. Medverkansplikten kan även innebära en plikt att anpassa sin prestation så att motparten får bästa möjliga nytta av den, detta kan exempelvis vara säljarens plikt att lämna en bruksanvisning vid köp av en maskin.⁴³

Medverkansplikten kan ta sig i uttryck i flera olika avseenden men vanligtvis uppfylls medverkanplikten genom att parterna lämnar någon form av upplysning.⁴⁴ I rättspraxis framgår medverkansplikten bland annat i NJA 1978 s. 147 (se 3.1) där HD konstaterade att det fanns en skyldighet för den ena parten att lojalt medverka för ett definitivt avgörande i etableringsfrågan innan motparten ådragit sig mera omfattande kostnader och hålla motparten underrättad om hur frågan utvecklade sig på partens sida.

I prekontraktuella förhållanden kan medverkansplikten även komma till uttryck genom exempelvis en plikt att sträva efter avtalets fullbordning eller bestånd.⁴⁵ Om en medverkansplikt föreligger anses det finnas en plikt att medverka till fortsatta förhandlingar, vilket även innebär att parterna inte får förhålla förhandlingarna i den utsträckningen att avtalet aldrig fullbordas. I doktrin diskuteras om underlåtenhet av detta slag kan läggas till grund för

---

⁴⁰ Nicander, a a, 32

⁴¹ Nicander, a a, 32

⁴² Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, 424

⁴³ Munukka, a a, 143

⁴⁴ Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, 145

⁴⁵ Munukka, a a, 145

ett utomkontraktuellt ansvar. Framförallt rör frågorna situationer där det för fortsatta förhandlingar fordras ett tillstånd eller något förfarande från någon part utomstående förhandlingarna. För att exemplifiera kan detta vara i situationer där det krävs myndighetstillstånd, bankfinansiering eller samtycke av behörigt organ. Medverkansplikten medför även en plikt att medverka till att förhandlingarna fortskrider. Detta innebär om parterna kan påskynda eller inverka på processen har de en skyldighet att göra det och handla inom skälig tid samt att utreda de väsentliga sakomständigheter som behövs för beslutsfattandet.⁴⁶

Plikten att verka för avtalets ingående kommer bland annat till uttryck i rättsfallet NJA 1973 s. 248 där det i köpekontraktet inrättats en så kallad låneklausul. I målet fann HD att säljaren uppsåtligen försummat att verka för att lånet beviljades och därmed att köpet skulle anses bindande.

Medverkansplikten kan emellanåt anses ligga nära skadebegränsningsplikten som innebär plikten att undvika och begränsa egen skada efter motpartens avtalsbrott. Medverkansplikten innebär istället en skyldighet för parten att begränsa motpartens skada oavsett om ett avtalsbrott har skett eller inte.⁴⁷

3.2.2 Upplysningsplikten

När en lojalitetsplikt har uppkommit i avtalsförhandlingar kan en parts underlåtenhet att upplysa om väsentliga omständigheter leda till rättsliga sanktioner. I prekontraktuella situationer är en vanlig uppfattning att det anses föreligga någon typ av *upplysningsplikt*.⁴⁸

Begreppet upplysningsplikt, även kallad informationsplikt, innebär en skyldighet att lämna motparten meddelande om sin uppfattning eller om ett faktiskt förhållande. Vanliga ändamål med upplysningsplikten är att den ska tillförsäkra att motparten får partens prestation och att motparten får nytta av den samt motparten ska undvika onödiga kostnader och olägenheter.⁴⁹ I svensk rätt anses det inte tillåtet att en part passivt ser på när motparten orsakas skada på grund av att denne ingår avtal på oriktiga grunder. Under sådana förhållanden bör parten upplysa om de faktorer som gör att ett sådant utfall kan undvikas. För att exemplifiera kan en parts underlåtenhet att lämna upplysningar få betydelse när underlåtenheten gör att det påtänkta avtalet framstår som mer tilltalande än verkligheten. Den felaktiga bilden av det påtänkta avtalet kan medföra att motparten ådrar sig onödiga kostnader som inte skulle behövt uppstå om upplysningarna skett. I situationer som denna kan motparten åberopa den andra partens underlåtenhet att lämna väsentliga upplysningar som grund för skadeståndsansättning.⁵⁰

Upplysningsplikten kan, för att exemplifiera, utläsas i försäkringslagen genom att en försäkringstagare måste upplysa försäkringsbolaget om vissa risker så att försäkringsbolaget kan beräkna en korrekt försäkringspremie. Vid försummelse av sådan upplysningsplikt kan

---

⁴⁶ Björkdahl, *Lojalitet och kontraktliknandeförhållanden*, 332 f

⁴⁷ Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, 145

⁴⁸ Björkdahl, *Lojalitet och kontraktliknandeförhållanden*, 316

⁴⁹ Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, 153 f

⁵⁰ Björkdahl, *Lojalitet och kontraktliknandeförhållanden*, 316 f

medföra att försäkringsskyddet helt eller delvis faller bort. Ett annat exempel där upplysningsplikten kan utläsas är i KtjL 6 § där det framgår att näringsidkaren har en skyldighet att avråda konsumenten från tjänster som inte med hänsyn till priset och andra omständigheter kan beräknas medföra skäligen nytta.⁵¹ Även i AvtL 4 § 2 st. och 6 § 2 st. finns regler som kan anses ge uttryck för lojalitetsförpliktelser. Bestämmelserna sanktionerar en parts passiva beteende att inte upplysa motparten om att det föreligger en missuppfattning i ett visst förhållande. Dessa regler skapar en drivkraft för den ondtröende att undanröja en risk för missförstånd exempelvis genom att upplysa och klargöra för motparten om det egentliga förhållandet.⁵²

I NJA 1990 s.745 (se 3.1) belyser HD upplysningsplikten genom uttalandet att skadeståndsskyldighet kan uppkomma genom underlåtenhet att upplysa motparten om förhållanden av betydelse för frågan att få ett avtal till stånd.

Upplysningspliktens omständigheter

Eftersom det på förhand kan vara komplicerat att bestämma vilka förhållanden som en part bör upplysa om i avtalsförhandlingar kan man som hjälpmedel försöka ställa upp några fasta punkter om när en upplysningsplikt kan aktualiseras. En sådan fast punkt är bland annat när omständigheterna gäller den eventuella upplysningsskyldiges egen prestation. Detta eftersom parten förväntas ha specifik kunskap om den prestation som parten ställer till förfogande. När motparten saknar liknande kunskap, bör denne under vissa förhållanden ha rätt att bli upplyst om ifrågasättande förhållanden. Detta anses även gälla den kunskap som ingår i en parts branschkunskap eftersom parten förväntas ha kunskap om branschen som denne arbetar i. För att en sådan upplysningsskyldighet skulle kunna aktualiseras i utomkontraktuella förhållanden skulle det fordras att det rör sig om ena partens specifika kunskap om sin egen prestation eller andra förhållanden som denne har en möjlighet att överskåda och bilda sig en uppfattning om. Motiveringen till skyldigheten att upplysa är inte endast den specifika kunskap som ena parten besitter utan det krävs emellertid också att motparten sannolikt inte kan eller har stora svårigheter att skaffa sig denna typ av information själv för att kunskapsfördelningen ska bli överensstämmande.⁵³

En annan fast punkt när en upplysningsplikt kan aktualiseras är när det för ena parten, föreligger ett särskilt ändamål eller användningsområde med det påtänkta avtalet. I situationer som dessa rör upplysningsskyldigheten inte partens egen prestation utan istället handlar det om att ha kunskap om motpartens förhållanden. Upplysningsplikten blir i en situation som denna inte att dela med sig om specifik kunskap utan istället genom skyldigheten att upplysa om förhållanden som har betydelse för att fastlägga om ett, för det påtänkta avtalet, särskilt ändamål kan uppfyllas eller om avtalet är användbart. Av strategiska skäl kan det dock anses tillåtet att hemlighålla viss information under avtalsförhandlingar för att beakta det egna intresset och upplysningsplikten i detta avseende kräver därför att informationen ska vara svår att upptäcka eller vara av oförutsedd karaktär.⁵⁴

---

⁵¹ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 33

⁵² Ramberg, a a, 156 f

⁵³ Björkdahl, *Lojalitet och kontraktliknandeförhållanden*, 317 f

⁵⁴ Björkdahl, a a, 319

Sammanfattningsvis har Ramberg i samband med upplysningsplikten uttryckt att: ”Om en avtalspart har faktisk kännedom om ett visst förhållande och inser att motpartens saknar sådan kännedom och inser att förhållandet är av betydelse för motparten, föreligger i många fall upplysningsplikt.”⁵⁵

Motpartens undersökningsplikt

Nära förbunden med upplysningsplikten är den prekontraktuella *undersökningsplikten*. I stora drag kan, enligt den allmänna uppfattningen, undersökningsplikten sägas skjuta undan upplysningsplikten. En parts uppfordran att undersöka varan kan med andra ord vara ägnad att sänka motpartens generella förväntningar, detta kan dock diskuteras.⁵⁶ Avgränsningen mellan upplysningsplikt och undersökningsplikt beror bland annat på vem av parterna som har lättast att skaffa informationen. Upplysningsplikten blir normalt mindre framträdande om motparten har lika goda förutsättningar att undersöka förhållandena.⁵⁷

3.2.3 Plikten att inte vilseleda

Det kan anses vara en självklarhet när det föreligger en lojalitetsplikt mellan parterna att den som lämnar uppgifter om sin prestation har ett ansvar för innehållet i uppgifterna. En utgångspunkt för avtalsförhandlingar är att parterna måste kunna utgå från att påståenden under förhandlingsprocessen är riktiga. Detta eftersom den information som utväxlas under förhandlingarna ofta ligger till grund för förberedandet av det tilltänkta avtalet.⁵⁸

Bedömningen av när uppgifter som lämnas kan åberopas av motparten, som skäl för att ett utomkontraktuellt ansvar ska inträda, måste till viss del anpassas till den individuella situationen i varje enskilt fall. Vid bedömningen finns det emellertid vissa riktlinjer att utgå från. En allmän utgångspunkt för bedömningen är att uppgifterna ska vara konkreta och ha påverkat mottagaren i dess agerande. För rättslig betydelse krävs därförutom att det ska vara befogat att fästa tillit till uppgifterna som lämnats. I doktrin har även anförts att en part kan åläggas ansvar för uppgifter där tilliten inte är befogad men som den vilseledande parten vet är felaktiga och har påverkat motparten i dennes agerande⁵⁹ Har en part lämnat felaktiga eller vilseledande uppgifter i samband med avtalsförhandlingarna bör de kunna åberopas som skäl för skadeståndsansättning på grund av culpa in contrahendo.⁶⁰

I NJA 1963 s. 105 (se 3.1) hade Holger G lämnat uppgifter som påverkade Per E att flytta till Colombia och ådra sig onyttiga kostnader. I fallet ansåg HD att det var befogat av Per E att förlita sig på uppgifterna som han mottagit av Holger G. Tilliten ansågs befogad bland annat på grund av Holger G:s starka position i företaget.

---

⁵⁵ Hultmark, *Upplysningsplikt vid ingående av avtal*, 78

⁵⁶ Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, 364

⁵⁷ Nicander, JT (1995/96), 46

⁵⁸ Björkdahl, *Lojalitet och kontraktsliknandeförhållanden*, 310

⁵⁹ Björkdahl, *Lojalitet och kontraktsliknandeförhållanden*, 313

⁶⁰ Björkdahl, a a, 310

3.2.4 Tystnadsplikt

Under avtalsförhandlingarna är det vanligt att parterna utväxlar hemlig information, det är därför vanligt att parterna kan vara skyldiga att iaktta en *tystnadsplikt*. Detta innebär i allmänhet en skyldighet för parten att inte för någon avslöja något om parternas ouppklarade affärer eller något som kan skada motparten. I praktiken ingår förhandlande parter vanligtvis en sekretessförbindelse eller motsvarande när hemlig information utbyts. Vid avsaknad av uttrycklig avtalsreglering gällande tystnadsplikt får den part som får kännedom om information, vars avslöjande är ägnat att skada motparten, anses ha en viss skyldighet att hemlighålla informationen och inte föra den vidare.⁶¹

Björkdahl menar att finns flera anledningar till varför det bör vara oacceptabelt att en part drar nytta av den information som utväxlas under avtalsförhandlingarna. Det första som talar för att information bör skyddas är att den part som måste lämna ut hemlig information för att förhandlingarna ska kunna fortskrida, försätts i en utsatt situation och en beroendeställning till sin motpart. Ett annat skäl till varför information bör skyddas är det inte skulle vara förmånligt att investera i och utveckla kunskap, om det skulle vara accepterat att fritt utnyttja information som utväxlats under avtalsförhandlingar. Ett tredje och tyngst vägande skäl, menar Björkdahl, är att det inte kan betraktas som acceptabelt att en part utan kostnad skulle få tillmäta sig nyttan av någon annans arbete.⁶²

I svensk rätt finns det inte någon allmän beteendestandard för tystnadsplikten som är knuten till någon rättsföljd. I doktrin framgår emellertid att det anses strida mot god affärssed att dra nytta av information som utväxlas i förtroende vid avtalsförhandlingar till andra avseenden än att bereda det påtänkta avtalet. I sådana situationer måste beteendet bedömas utifrån om det orsakat skadan eller inte samt om det finns anledning att låta motparten bära risken för skadan.⁶³

3.3 Prekontraktuella avtal

När ett avtal kommer till är det vanligt att detta sker stegvis under förhandlingarna. I vissa fall förekommer diskussioner och handlingar som kan leda till viss bundenhet redan innan parterna träffat en överenskommelse om det slutliga avtalet.⁶⁴ Av dessa handlingar utgör en del avtal och andra viljeförklaringar som kan vara av förberedande eller preliminär karaktär. Något formkrav är ingen nödvändig förutsättning för dessa handlingar, utan de kan ta sig i uttryck på många olika sätt.⁶⁵

---

⁶¹ Nicander, JT (1995/96), 47

⁶² Björkdahl, *Lojalitet och kontraktsliknandeförhållanden*, 341 f

⁶³ Björkdahl, *Lojalitet och kontraktsliknandeförhållanden*, 342

⁶⁴ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 70

⁶⁵ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, 145

3.3.1 Föravtal

Vid avtalets ingående kan det ibland vara fråga om avtal i två omgångar, ett förberedande - och ett slutligt avtal. Det förberedande avtalet, med andra ord *föravtalet*, kan förekomma i anslutning till de flesta avtalstyper och innebär överenskommelser eller utfästelser om att i framtiden ingå avtal.⁶⁶

Föravtalens typ och innehåll kan vara varierande, för att exemplifiera kan ett föravtal ta sig formen av en optionsklausul i ett huvudavtal. Optionsklausulen eller optionsavtalet kan vara ett ömsesidigt bindande avtal där båda parterna eventuellt under vissa angivna förutsättningar förbinder sig till ett slutligt avtal. Optionsklausulen kan också vara ensidigt bindande. Föravtalet kan då fungera ungefär som ett stående anbud, för att exemplifiera där ena parten binder sig till att sälja något och det står då den andra parten fritt att acceptera anbudet.⁶⁷

3.3.2 Letters of intent

De dokument eller handlingar som leder till viss men inte slutlig bundenhet benämns vanligtvis i Sverige som "*letter of intent*" och torde kunna översättas till avsiktsförklaring på svenska.⁶⁸ Skillnaden mellan ett föravtal och ett letter of intent är att det förstnämnda utgör ett beslut om att avtala i framtiden medan ett letter of intent endast uttrycker en avsikt att avtala i framtiden.⁶⁹

Ett letter of intent uttrycker i allmänhet en avsikt eller en önskan att i framtiden ingå avtal men det skapar vanligen inga skyldigheter att ingå detta framtida avtal.⁷⁰ Med andra ord kan detta beskrivas som att parterna upprättar ett, i princip, inte bindande dokument som bekräftar att de kommit en bit på vägen och är överens om att fortsätta förhandlingarna med sikte på ett definitivt avtal.⁷¹ Förekomsten av letters of intent är vanligt framför allt vid betydelsefulla avtal, exempelvis avtal om köp av företag eller avtal som avser mycket omfattande kostnader. Handlingen kan vara av stor betydelse för en parts möjligheter att företa olika förberedande åtgärder. Den kan exempelvis utgöra ett underlag vid en ansökan om ett lån som är nödvändigt för att avtalet ska kunna fullgöras.⁷²

Syftet med letter of intent är att förtydliga att parterna är intresserade av att fortsätta avtalsförhandlingarna och försöka upprätta ett bindande avtal.⁷³ Många gånger handlar det endast om att få en förhandlingspsykologisk effekt och inte en rättslig effekt.⁷⁴

---

⁶⁶ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, 104

⁶⁷ Adlercreutz, a a, 104

⁶⁸ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 70

⁶⁹ Holmgren, *Letter of intent*, 23

⁷⁰ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 70

⁷¹ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, 123

⁷² Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, 146

⁷³ Lehrberg, a a, 146

⁷⁴ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 70

Rättsverkningar av letters of intent

Det är omdiskuterat vilka rättsverkningar som kan kopplas till ett letter of intent. Den traditionella uppfattningen är att ett letter of intent inte är bindande. I doktrin har det emellertid framförts att det främsta skälet för att ett letter of intent bör leda till bundenhet är dess verkliga betydelse i affärsvärlden samt det klandervärda i att utan befogad grund avbryta förhandlingarna sedan en avsiktsförklaring utfärdats. När ett letter of intent utfärdats är det inte i enlighet med god affärssed att utan befogad anledning dra sig ur avtalsförhandlingarna.⁷⁵

Tanken är ofta att vissa delar i ett letter of intent ska bli avtalsrättsligt bindande och därmed juridiskt sanktionerade. För att exemplifiera kan parterna i ett letter of intent komma överens om att iaktta sekretess. Även om letter of intent inte är ett bindande föravtal med avseende på det slutliga avtalet, utgör bestämmelsen om sekretess ett avtal i sig och om ena parten bryter mot bestämmelsen blir denne skadeståndsskyldig på grund av avtalsbrott.⁷⁶

Det finns inga svenska rättskällor som ger svar på vad som händer om man vägrar fullfölja sin avsiktsförklaring. Utgångspunkten är dock att den som ger ett löfte att sluta avtal innan parterna förhandlat om villkoren i avtalet, endast gett ett moraliskt sanktionerat löfte om att försöka enas med motparten om ett avtal och inte förpliktat sig rättsligt till detta. Ett letter of intent är med andra ord ingen förutsättning för att en part ska kunna bli skadeståndsskyldig på grund av sin illojalitet vid avtalsförhandlingar men det kan leda till en förstärkt skyldighet att handla lojalt vid förhandlingarna.⁷⁷

I NJA 1978 s.147 (se 3.1) ansåg HD att projekteringsavtalet kom att fungera som en avsiktsförklaring i form av letter of intent som har betydelse som styrinstrument för parternas fortsatta handlande. Projekteringsavtalet medförde endast förpliktelser för parterna att samarbeta med sikte på ett framtida avtal och därför ta skälig hänsyn till varandras intressen. Projekteringsavtalet kom därför att anses som ett förberedande steg mot ett definitivt avtal och inte ett bindande föravtal.

I samband med rättsfallet har Adlercreutz uttalat att: "Detta rättsfall torde visa att culpa in contrahendo är en nödvändig förutsättning för att en avsiktsförklaring (utan speciella bindande bestämmelser, alltså en s.k. ren avsiktsförklaring) ska kunna föranleda skadeståndsansvar, varvid mycket kommer an på vilka krav som ställs för att culpa skall anses vara för handen".⁷⁸

---

⁷⁵ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, 148

⁷⁶ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 71

⁷⁷ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 71

⁷⁸ Adlercreutz, SvJT 1987, 502

4 Skadeståndsbedömningen

4.1 Placering av ansvaret

För att ett skadeståndsansvar för culpa in contrahendo ska kunna göras gällande är det av stor betydelse hur rättsgrundsatsen ska tillämpas och vilken juridisk karaktär den tilldelas.⁷⁹

I centrum för skadeståndsrätten står den allmänna svenska skadeståndslagen.⁸⁰ I SkL skiljer man på olika typer av skador. Den skada som uppstår på grund av avbrutna avtalsförhandlingar saknar normalt ett samband med en fysisk skada. Skadan som uppkommer för den part som blivit utsatt för ett vårdslöst handlande vid avtalsförhandlingar som inte lett till ett bindande avtal, är vanligen i form av en *ren förmögenhetsskada*.⁸¹ I SkL 1 kap. 2 § definieras begreppet ren förmögenhetsskada som en ekonomisk skada, som uppkommer utan samband med att någon lider person eller sakskada. I samband med ren förmögenhetsskada framgår emellertid en spärregel i SkL 2 kap. 2 §. Spärregeln anger en begränsning av rätt till skadeståndersättning för ren förmögenhetsskada. Begränsningen innebär att skadan ska ha vållats genom en brottslig gärning.⁸² I enlighet med avtalsfriheten, har ingen av parterna vid inledning av avtalsförhandlingarna en skyldighet att sluta avtal.⁸³ Därmed kan det inte heller anses vara felaktigt eller culpöst att avbryta avtalsförhandlingar. Avsaknaden av kontraktsbrott vid avbrutna avtalsförhandlingar leder till frågor omkring möjligheten för en part att kräva skadeståndersättning för ren förmögenhetsskada.

Den stora problematiken i den aktuella situationen är att det varken förekommer avtalsbundenhet eller förutsättningar för skadeståndsansvar enligt huvudregeln i SkL 2 kap. 2 §. Frågan som aktualiseras är vilken som är grunden för rättsprincipen om skadeståndsansvar på grund av culpa in contrahendo. Det finns två huvudsakliga synsätt som diskuteras, ett av synsätten innebär att man betraktar ansvaret för culpa in contrahendo som ett *avtalsrättsligt ansvar*, det vill säga inomkontraktuellt ansvar.⁸⁴ Det andra synsättet är att man betraktar det prekontraktuella ansvaret som en konsekvens av tillämpningen av vissa allmänna principer för *utomkontraktuellt skadeståndsansvar*.⁸⁵ Nedan kommer redogöras närmre för de två olika synsätten för placeringen av ansvaret för culpa in contrahendo.

---

⁷⁹ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, 139

⁸⁰ Hellner, *Skadeståndsrätt*, 23

⁸¹ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, 138

⁸² Prop. 1972:5 s. 568

⁸³ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 67

⁸⁴ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, 139 f

⁸⁵ Lehrberg, a a, 140

4.1.1 Inomkontraktuell ansvar

Vid placeringen av culpa in contrahendo på en avtalsrättslig grund innebär det att ansvaret betraktas på samma sätt som om ett avtal hade kommit till stånd. Detta kan betraktas antingen med hänvisning till *likhetsprincipen*⁸⁶ och därmed som ett argument för att ett culpöst handlande i samband med avtalsslut kan leda till ansvar i fall att avtalet kommer till stånd. På samma sätt borde därmed ansvar kunna inträffa ifall ett avtal inte kommer till stånd. Ett annat synsätt är att betrakta det prekontraktuella ansvaret som ett nödvändigt inslag i reglerna om avtalsslut. Detta eftersom reglerna öppnar möjligheter till missbruk av att hela avtalet och dess innehåll kommer till stånd i ett och samma ögonblick och det finns ett behov av att missbruket av reglerna begränsas i viss mån.⁸⁷

4.1.2 Utomkontraktuell ansvar

Utgångspunkten för att placera skadeståndsansvaret för culpa in contrahendo på en utomkontraktuell grund, är en *analog*⁸⁸ tillämpning av bestämmelsen om ren förmögenhetsskada.⁸⁹ SkL 2 kap. 2 § stadgar att: ”Den som vållar ren förmögenhetsskada genom brott skall ersätta skadan.” I förarbetena till lagen framgår att bestämmelsen i SkL 2 kap. 2 § inte får läggas till grund för motsatsslut. Det framgår även att frågorna om i vilken utsträckning ersättning för ren förmögenhetsskada kan eller bör i utgå i andra fall än vid brott, lämnas till rättstillämparen eftersom man inte ville göra någon ändring i gällande rätt angående bestämmelsen och inte heller hindra en rättsutveckling genom praxis i riktning mot ett vidgat ansvar för ren förmögenhetsskada.⁹⁰ Under senare år har huvudregeln för ren förmögenhetsskada luckrats upp något genom lagstiftning och rättspraxis.⁹¹

Björkdahl menar att skälet till huvudregeln, det vill säga varför ren förmögenhetsskada knyts samman med en brottslig gärning, har att göra med svårigheten att avgränsa den skadelidande kretsen. Detta används ofta som ett argument mot att hänföra ansvaret till en utomkontraktuell grund. Björkdahl menar emellertid att under vissa förhållanden kan undantag från huvudregeln göras. För att ett undantag ska kunna göras gällande, krävs dock att det föreligger omständigheter som kan avgränsa den skadelidande kretsen på ett sådant sätt att en skadevällare inte utsätts för risken att ersätta ett oberäkneligt och obegränsat skadeståndsanspråk. Om en sådana avgränsning är möjlig blir förhållandet att anses som kontraktliknande, vilket innebär att den utomkontraktuella grunden är begränsad. Björkdahl motiverar detta genom förklaringen, att i ett avtalsförhållande styrs gränsen för hur stor skadan kan bli av avtalet. På den utomkontraktuella grunden finns inget bindande avtal och därför kan inte avtalet användas som avgränsning utan det måste istället uppställas andra faktorer med motsvarande funktion.⁹² En faktor för avgränsningen av den skadelidande kretsen

---

⁸⁶ Likhetsprincipen innebär att alla är lika inför lagen och att lika fall ska behandlas lika (se regeringsformen 1 kap. 9 §)

⁸⁷ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement.*, 139

⁸⁸ Att göra en analog tillämpning av en lagregel innebär att man tillämpar regeln även utanför den specifika lagens tillämpningsområde. (se Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 23)

⁸⁹ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement.*, 140

⁹⁰ Prop. 1972:5 s. 568

⁹¹ Hellner, *Skadeståndsrätt*, 89

⁹² Björkdahl, *Lojalitet och kontraktliknandeförhållanden*, 284 f

kan hänföras till lojalitetsprincipen.⁹³

Lehrberg är en av de jurister som diskuterar problematiken av en analogisk tillämpning av SkL 2 kap. 2 §. Han menar att problematiken är förknippad med att den presumtiva avtalsparten ofta är en juridisk person och att juridiska personer inte kan begå brott. Den fysiska personen som handlat för den juridiska personens räkning blir istället straffrättsligt ansvarig. Vidare när man talar om situationer då inget brott har begåtts, blir det främsta problemet, att ålägga en enskild privatperson ett mera omfattande skadeståndsansvar än vad som följer av svensk lag. Ett ytterligare problem kan vara att det är svårt att identifiera en enskild person som ansvarig för hela skadan eftersom det ofta är flera personers samlade åtgärder som orsakat en skada inom den skadevällande juridiska personens organisation. Vidare menar Lehrberg att en lösning på detta problem skulle kräva att man även gör en analogisk tillämpning av *principalansvaret*⁹⁴ i SkL 3 kap. 1 §.⁹⁵

Lehrberg har i samband med problematiken även anfört en tredje möjlighet. Den innebär att ansvaret för culpa in contrahendo bör kunna stödjas på självständiga grunder och motiveras av behovet av en sanktionsmöjlighet i de särskilda fallen då parter förhandlar.⁹⁶

4.2 Skadeståndförutsättningar för culpa in contrahendo

Plikten att inte skada andra är en central ansvarsförutsättning och innebär att skadevällaren hade en plikt att agera på ett sådant sätt att skada inte uppstod.⁹⁷ Som tidigare nämnt har parterna redan i förhandlingsstadiet skyldigheter gentemot varandra i form av olika lojalitetsplikter. Det är vid en överträdelse av någon av dessa lojalitetsplikter (se kap. 3.3) som frågor om ansvar för skadeståndsskyldighet på grund av culpa in contrahendo uppkommer.

4.2.1 Sambandet mellan skada och handling

En av de allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser som tillämpas vid sidan om skadeståndslagen är läran om *adekvat kausalitet*, det vill säga orsakssambandet mellan skada och handling.⁹⁸

När det fastställts att en part handlat i strid mot någon av lojalitetsplikterna, i samband med avtalsförhandlingarna, och därmed gjort sig skyldig till culpa in contrahendo, ska frågan om vilken skada som ska ersättas behandlas. Ramberg beskriver detta förfarande som en

---

⁹³ Björkdahl, a a, 290 f

⁹⁴ Principalansvaret innebär att arbetsgivaren ansvarar för skador vållade av arbetstagaren i tjänsten. Vid ren förmögenhetsskada fordras även här att skadan uppkommit genom brott. (se SkL 3 kap. 1 §)

⁹⁵ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, 140 f

⁹⁶ Lehrberg, a a, 144

⁹⁷ Hellner, *Skadeståndsrätt*, 104

⁹⁸ Prop. 1972:5 s. 448

tvåstegsraket. Först utreds om det föreligger ett ansvar för illojalt handlande och sedan hur stort skadeståndet är.⁹⁹ Vid ansvar för culpa in contrahendo förutsätter skadeståndsskyldighet att det culpösa handlandet har orsakat skadan. Det ska således finnas ett orsakssamband, det vill säga en kausalitet, mellan den uppkomna skadan och handlingen som lett därtill.¹⁰⁰ Orsakssambandet ska därförutom vara adekvat. Det innebär att skadan ska vara en sannolik följd av handlingen som är förutsebar för den skadevållande parten och som dessutom framstår som en beräknelig och i viss mån en typisk följd av sättet att handla.¹⁰¹ Hellner beskriver att adekvanskravet grundar sig i att man inte ens vill belasta den som handlat uppsåtligt eller oaktsamt med opåräknliga eller slumpmässiga följder. Den skadelidande får alltså för inadekvata följder liksom rena olyckshändelser bära skadan själv.¹⁰²

I rättsfallet NJA 1963 s. 105 (se 3.1) framgår kravet på adekvat kausalitet i samband med culpa in contrahendo. HD menade att Holger G borde ha klargjort för Per E att bundenhet inte förelåg och att det fanns risk för att avtalet inte skulle komma att fullbordas. Per E hade uppfattat att det endast kvarstod en liten formalitet och tog på sig omfattande kostnader för att flytta till Colombia och påbörja anställningen. Holger G informerade inte Per E om att det fanns stor risk för att formkravet inte skulle bli uppfyllt trots att han insåg att Per E gjorde kostsamma förberedelser. Skadeståndsansättning utdömdes alltså på grund av att det fanns ett orsakssamband mellan Holger G:s illojala handlande i avtalsförhandlingarna och Per E:s uppkomna skada.

Frågan om orsakssamband aktualiseras även i samband med culpa in contrahendo i rättsfallet NJA 1990 s. 745. (se 3.1) I fallet stod det klart att det hade uppkommit lojalitetsplikter mellan parterna. SMR hade agerat illojalt men trots detta oacceptabla beteende utgick inget skadestånd för culpa in contrahendo till Bertil L eftersom det inte styrkts någon kausalitet alls mellan det oacceptabla beteendet och ekonomiska skadan som uppkommit för Bertil L. I och med att kausaliteten inte styrkts fanns heller inte skäl för HD att gå in på frågan om kausaliteten varit adekvat.

4.2.2 Culpabedömningen för ett prekontraktuellt ansvar

När man konstaterat att en skada har uppstått utreds de subjektiva förutsättningarna. De subjektiva rekvisiten kan sammanfattas som *oaktsamhet* och *uppsåt*, eller gemensamt som *culpa*.¹⁰³ Skadestånd i kontraktsförhållanden styrs liksom skadestånd utanför kontraktsförhållanden av culparegeln som framgår i SkL 2 kap. 1 §.¹⁰⁴ Det innebär närmre, att reda ut i vilken grad av aktsamhet som den skadevållande är skyldig till att iaktta för att undvika att en skada ska uppkomma.¹⁰⁵

Uppsåt föreligger när man medvetet, med syfte att åstadkomma en viss effekt, gör något som orsakar en skada. För att exemplifiera kan en part uppge sig att ha till avsikt att ingå ett

---

⁹⁹ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 69

¹⁰⁰ Hellner, *Skadeståndsrätt*, 184

¹⁰¹ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 218 f

¹⁰² Hellner, *Skadeståndsrätt*, 193

¹⁰³ Hellner, a a, 121

¹⁰⁴ Rodhe, *Obligationsrätt*, 528

¹⁰⁵ Hellner, *Skadeståndsrätt*, 121

bindande avtal och härigenom påverka motparten till att åta sig olika utgifter, men utan att egentligen ha till avsikt att upprätta ett slutligt avtal.¹⁰⁶

Den sedvanliga uppfattningen av oaktsamhet består i underlåtenhet att iaktta den grad av aktsamhet som kännetecknar vad en hänsynsfull person skulle gjort i den aktuella situationen.¹⁰⁷

Kleineman beskriver skillnaden mellan begreppen uppsåt och oaktsamhet genom att oaktsamhet till skillnad från uppsåt föreligger när exempelvis båda parterna har som avsikt att ingå ett bindande avtal men när ena parten på ett sent stadium beslöt sig för att inte medverka till ett slutligt avtal.¹⁰⁸

Huruvida culpabedömningen ska gå till vid prekontraktuella förhållanden råder i doktrin en viss oenighet. Kleineman menar att det framträdande ska vara att skadevällaren ska ha vilselett den skadelidande och att vilseledandet i sin tur har förorsakat skadan. Han anser att culpabedömningen förutsätter att det finns en etisk norm i den specifika situationen. Kleineman bygger sin uppfattning på rättsfallet NJA 1990 s. 745 (se 3.1) som han anser fastställer och klargör den tidigare uppfattningen om culpabedömningen. I rättsfallet fann HD att SMR var skyldig att snarast underrätta Bertil L om att han inte längre var aktuell för ett återförsäljaravtal. Bedömningen om culpa föreligger får i situationer som denna sökas i de affärsetiska principer som är tillämpliga vid kommersiella förhandlingar. I detta fall innebar det en affärsetisk norm att Bertil L borde ha blivit snarast underrättad om det negativa beslutet. Kleineman anser vidare att det för culpa in contrahendo dessutom fordras att skadevällaren borde ha insett konsekvenserna av sitt handlande och att den skadelidande parten i sin tur haft anledning att lita på den information som erhållits.¹⁰⁹

En annan framträdande jurist som uttalar sig om culpabedömningen är Adlercreutz. Han ställer sig skeptisk till en sådan culpabedömning som blir utslagsgivande i rättsfallen NJA 1963 s. 105 och NJA 1978 s. 147 (se 3.1). I det förstnämnda rättsfallet grundade HD skadeståndsskyldigheten för culpa in contrahendo på att Holger G i ett telegram till Per E uttryckt sig på ett sätt som var ägnat att vilseleda Per E angående utsikterna att få anställningen. I NJA 1978 s. 147 lade HD till grund för culpabedömningen vad det muntliga projekteringsavtalet ansågs innebära i fråga om rättsliga förpliktelser för parterna att lojalt samarbeta med hänsyn till medkontrahentens intressen. Adlercreutz menar att endast grunda skadeståndsskyldigheten på om ena parten betett sig klandervärt eller inte, är allt för otillräckligt och för snävt. Culpa kan anses som ett beteende där ena parten ger motparten uppfattningen att ett avtal med säkerhet kommer slutas och därmed låter motparten ådra sig onyttiga kostnader för avtalets fullgörande och sedan drar sig ur avtalsförhandlingarna. Även om den tillbakaträdande parten utåt sett handlat i övertygelse om att avtalet kommer komma till stånd, kommer tillbakaträdandet trots detta framstå som klandervärt. Adlercreutz förespråkar istället en så kallad *riskfördelningsprincip* som ett alternativ eller åtminstone ett komplement till culpabedömningen.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ Kleineman, JT (1993/94), 449

¹⁰⁷ Hellner, *Skadeståndsrätt*, 122

¹⁰⁸ Kleineman, JT (1993/94), 449

¹⁰⁹ Kleineman, JT (1991/92), 140

¹¹⁰ Adlercreutz, SvJT 1987, 511 f

Riskfördelningsprincipen innebär att den part som står närmast risken för avbrutna avtalsförhandlingar är den part som ska erhålla skadeståndsansättning. I rättsfallet NJA 1963 s. 105 anser Adlercreutz att riskfördelningsprincipen hade gett utslag i samma riktning, detta eftersom Holger G stod närmast att bära risken för kostnader som Per E ådragit sig med anledning av det ofullständiga avtalet. I de fall där skadeståndsansättning inte utdöms, särskilt på grund av att culpabedömningen inte gett utslag, blir enligt Adlercreutz, i enlighet med riskfördelningsprincipen, en viktig fråga om vem av parterna som är närmast att stå för risken för en onyttig åtgärd på grund av att avtalet inte fullgjorts.¹¹¹

I samband med riskfördelningsprincipen har Kleineman kommenterat att riskfördelningsprincipen inte är helt främmande för skadeståndsrätten eftersom man genom rättspraxis tidigare förklarat någon skyldig till ett rent strikt ansvar utan stöd i lag, som faktiskt är fall av liknande beskaffenhet. Vidare anför han: ”Trots detta förefaller det något äventyrligt att tänka sig ett ansvar vid vilseledande in contrahendo utan att föra in en vårdslöshetsbedömning.”¹¹²

4.3 Skadeståndets omfattning

Omfattningen av skadestånd som kan utgå på grund av culpa in contrahendo är en omdiskuterad fråga i svensk rätt.¹¹³ Vid bedömningen av skadeståndets omfattning vid culpa in contrahendo finns många olika faktorer att ta hänsyn till, en av de avgörande frågorna om skadeståndet ska utgå till det *positiva* eller *negativa kontraktsintresset*.

4.3.1 Positiva kontraktsintresset

När det ska göras en beräkning av skadeståndets storlek är huvudregeln att den part som lidit skada på grund av motpartens avtalsbrott ska försättas i samma ekonomiska situation som om ett giltigt avtal hade kommit till stånd. Denna princip benämns ofta som det *positiva kontraktsintresset* och innebär i stora drag att man jämför ett hypotetiskt med ett verkligt händelseförlopp. Detta innebär att den skadelidande har rätt till ersättning upp till den vinst som parten skulle ha gjort om avtalet fullbordats.¹¹⁴

---

¹¹¹ Adlercreutz, SvJT 1987, 511 f

¹¹² Kleineman, JT (1991/92), 132

¹¹³ Lehrberg, *Avtalsrättens grundelement*, 152

¹¹⁴ Ramberg, *Allmän avtalsrätt*, 220

4.3.2 Negativa kontraktsintresset

När skador uppkommer på grund av culpa in contrahendo utgår skadeståndsansättning i princip endast i form av det så kallade negativa kontraktsintresset men även andra poster kan tillkomma.¹¹⁵ Det negativa kontraktsintresset omfattar vanligen kostnader för ingående av avtalet och förberedelser för fullgörandet vilket blir onödiga när inte ett avtal blir gällande. Det innebär ett undantag från huvudregeln, om att försättas i samma ekonomiska situation som om avtalet fullbordats, den skadelidande parten får istället nöja sig med att försättas i samma ekonomiska situation som om avtalsförhandlingarna aldrig ägt rum eller om förhandlingarna hade avslutats på erforderligt sätt om det inte varit för motpartens vårdslösa handlande.¹¹⁶ Det negativa kontraktsintresset innebär i princip att den skadelidande parten har rätt till skadeståndsansättning för sina utgifter men inte för utebliven vinst.

I svensk rättspraxis har frågan om ansvaret för culpa in contrahendo när förhandlingarna inte lett till ett bindande avtal aktualiserats ett antal gånger men det är bara i ett av fallen som ersättning har utgått och då i form av det negativa kontraktsintresset. Detta illustreras av rättsfallet NJA 1963 s. 105 (se 3.1) där HD bedömde Holger G:s uppträdande som vårdslöst av den beskaffenheten att han ålades skadeståndsskyldighet. Både det positiva och negativa kontraktsintresset diskuterades i fallet men skadeståndsskyldighet utdömdes dock bara till det negativa kontraktsintresset. Per E försattes därmed i samma ekonomiska läge som om vilseledandet inte förekommit. Skadorna som ersattes var utgifter i form av resor, flyttkostnader och ersättning i form av förlorad inkomst från hans tidigare verksamhet. Per E fick alltså inte ersättning för vad han förlorat genom att inte få den nya anställningen.

I samband med frågan om vad skadeståndsansättningen bör omfatta när någon ställs till ansvar för culpa in contrahendo har Kleineman uttalat att man inte bör tala om varken positivt -eller negativt kontraktsintresse som det centrala för skadeståndet storlek. Istället bör man tala om vilka skador som följt av det vilseledande beteendet och den skadelidandes befogade tillit. Kleineman menar att anledningen till att skadeståndsansättningen inte utgick till förlusten av den nya anställningen var att Per E inte hade haft någon befogad anledning till att fästa avgörande tillit till Holger G:s agerande i det avseendet. Hade däremot Holger G garanterat att Per E skulle få nämnda arbete hade Per E kunnat få mer omfattande ersättning för mer än rena utgifter.¹¹⁷

---

¹¹⁵ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, 119

¹¹⁶ Hellner, *Speciell avtalsrätt II. H.2*, 224

¹¹⁷ Kleineman, *Ren förmögenhetskada*, 430 f

5 Analys och slutsats

Vid en genomgång av uppsatsen kan det fastställas att culpa in contrahendo är en allmän rättsgrundsats som aktualiseras när man talar om ansvar för vårdslöshet vid avtalsförhandlingar. Historiskt har rättsgrundsatsen varit komplicerad att införliva i svensk rätt. Under de senaste decennierna har principen fått allt större uppmärksamhet i såväl praxis som i doktrin men det finns fortfarande ingen generell lagregel som stadgar ansvaret för culpa in contrahendo när ett avtal inte har kommit till stånd. En anledning till att culpa in contrahendo saknar generell lagstiftning och har haft allmänt svårt att införlivas i svensk rätt kan tänkas vara att det är de hittills existerande rättsreglerna som utgjort ett hinder. Detta eftersom reglerna i svensk rätt antingen legitimerar sanktioner när ett avtal har fullbordats eller i utomkontraktuella förhållanden begränsas av spärregeln i SkL 2 kap 2 §.

För att reda ut när ansvar för culpa in contrahendo kan utdömas har det, med anledning av avtalsbundenhetens betydelse varit av vikt att reda ut om parterna befinner sig på förhandlingsstadiet eller om ett bindande avtal redan kommit till stånd. När och hur avtalsbundenhet uppstår har varit ett svårt problem att reda ut eftersom det är vanligt att parterna förhandlar under längre perioder och kanske inte alltid funderar på om deras handlande kan leda till avtalsbundenhet. För att besvara denna fråga har Ramberg ställt upp tre moment att grunda avtalsbundenheten på. Det är parternas vilja att binda sig, hur viljan kommer till uttryck och hur motparten uppfattar viljeförklaringen.

För att besvara frågan om parterna fortfarande befinner sig i förhandlingsstadiet eller om ett avtal redan har kommit till stånd kan Rambergs förslag anses ge viss men inte heltäckande vägledning. Eftersom avtalsförhandlingar kan pågå under en längre tid kan parterna utväxla flera olika anbud och det kan därför i vissa situationer vara svårt att avgöra när ett anbud utgör en preliminär eller bindande viljeförklaring eller hur dessa viljeförklaringar uppfattas.

För förhandlingsparterna finns det en medveten risk att det påtänkta avtalet inte kommer att komma till stånd. Detta i enlighet med den negativa kontraheringsfriheten, det vill säga rätten att avbryta avtalsförhandlingarna. Huvudregeln vid avtalsförhandlingarna är att parterna står för sina egna förhandlingskostnader. Det är vanligt att förhandlingar sker i egenintresse och för att förhandlingarna ska kunna fortskrida och eventuellt leda till ett bindande avtal krävs ofta att parterna är uppriktiga och kan fästa tillit till varandra, särskilt vid längre och mer omfattande avtalsförhandlingar. En annan problematik som uppsatsen har behandlat är därför vilket ansvar som förhandlingsparterna har gentemot varandra och när ett sådant ansvar kan uppstå.

Som ett skydd för den viktiga tilliten i förhandlingsstadiet har lojalitetsprincipen fått en särskilt stor betydelse. Lojalitetsprincipen innebär kortfattat att parterna har en skyldighet att iaktta varandras intressen. Principen kan ta sig i uttryck i olika plikter och det är när man konstaterat att en part har brutit mot en lojalitetsförpliktelse som ett eventuellt ansvar för culpa in contrahendo kan åberopas. Det är däremot inte självklart hur långt en lojalitetsförpliktelse sträcker sig eller vad den egentligen innebär. Vid bedömning av om en part har gjort sig skyldig till ansvar för culpa in contrahendo måste det alltså ske en avvägning mellan den negativa kontraheringsfriheten och den lojalitetsplikt som kan ha uppstått mellan parterna under förhandlingarna. För att göra denna avvägning är det även nödvändigt att reda ut när en lojalitetsplikt uppstår. När en lojalitetsplikt uppstår har genom doktrin och praxis

visat sig vara beroende av olika faktorer och situationer. I NJA 1990 s 745 ansåg HD att lojalitetsprincipens inträde, i samband med en långtgående avtalsförhandling, uppkom när det stod klart för ena parten att ett avtal inte kommer att slutas och att denne part förstått att motparten dragit på sig kostnader i tron om att ett slutligt avtal kommer komma till stånd. I ett annat fall, NJA 1978 s 147, ansåg HD att lojalitetsprincipens inträde uppkom i samband med en avsiktsförklaring i form av ett muntligt projekteringsavtal. Parterna hade därmed skyldigheter att ta skäligen hänsyn till medkontrahentens intressen.

Även om det har visat sig att lojalitetsplikter kan uppkomma vid olika tidpunkter verkar en allmän utgångspunkt vara att det är normalförväntningarna som blir vägledande och inte de subjektiva förväntningarna. Det innebär med andra ord att det ska finnas en objektivt befogad anledning att lita på motparten. Det rör sig om en tidpunkt då parternas relation har blivit så pass nära att parterna har en befogad anledning att lita på varandra och därmed ådra sig kostnader i tron om att ett avtal kommer att slutas. Även om ett letter of intent kan anses stärka parternas förpliktelser gentemot varandra tycks det inte vara en förutsättning för att skadeståndsansättning på grund av culpa in contrahendo ska utgå.

I och med avsaknaden av en generell lagregel för culpa in contrahendo, har ett av huvudproblemen i uppsatsen varit att veta var ansvaret ska placeras. Genom doktrin har vi kunnat konstatera att det råder olika åsikter om var ansvaret för culpa in contrahendo ska placeras, som ett inom – eller utomkontraktuellt ansvar. Det inomkontraktuella synsättet innebär att man anknyter culpa in contrahendo till en avtalsrättslig grund. Detta innebär att man betraktar ansvaret på samma sätt som om ett avtal hade kommit till stånd. Det andra synsättet innebär istället att man anknyter ansvaret till en utomkontraktuell grund och gör en analog tillämpning av bestämmelsen i SkL 2 kap. 2 § om ren förmögenhetsskada.

Ett problem med att anknyta ansvaret för culpa in contrahendo till en avtalsrättslig grund är att ansvar då skulle utgå till det positiva kontraktsintresset. Man kan vidare fundera på om det skulle vara legitimt att redan på förhandlingsstadiet ålägga någon ett sådant stort skadeståndsanspråk som om ett avtal hade kommit till stånd. Detta skulle i princip kunna anses som avtalsbundenhet. Att istället anknyta ansvaret till en utomkontraktuell grund och göra en analog tillämpning av SkL 2 kap. 2 § kan även det medföra viss problematik. Ett problem är huvudregeln som begränsar ansvaret till en brottslig gärning. Lehrberg menar att problematiken är förknippad med att en juridisk person inte kan begå brott och det kan vidare vara svårt att identifiera och skuldbelägga en enskild person som straffrättsligt ansvarig. I situationer då inget brott har begåtts blir det främsta problemet dessutom att ålägga en enskild person för ett mer omfattande skadeståndsansvar än vad som följer av lag.

Trots de ovan nämnda problemen med att anknyta culpa in contrahendo till en utomkontraktuell grund, anser vi att ansvaret ligger närmre den utomkontraktuella än den inomkontraktuella grunden. Eftersom ett skadeståndsansvar i enlighet med det avtalsrättsliga synsättet skulle kunna bli allt för omfattande och det skulle inte vara berättigat att ålägga någon ett sådant ansvar redan på förhandlingsstadiet. Motiveringen till varför vi anser att ansvaret för culpa in contrahendo bör knytas till den utomkontraktuella grunden är att man måste beakta utgångspunkten att förhandlingar anses vara oförpliktade för parterna. För att bemöta den problematik som nämnts ovan anser vi i enlighet med Björkdahl att en lösning skulle kunna vara att avgränsa den skadelidande kretsen till att ansvar endast kan göras gällande när någon lojalitetsplikt har uppkommit mellan parterna. Genom denna lösning beaktar man den betydelsefulla avtalsfriheten och negativa kontraheringsfriheten samt att de förhandlande parterna erhåller ett rättsligt skydd genom lojalitetsprincipen.

För att skadeståndsskyldighet ska bli aktuellt för culpa in contrahendo måste det föreligga ett culpöst handlande av ena parten som har orsakat motparten skada. Det ställs alltså upp ett krav på ett orsakssamband, en kausalitet, mellan skada och handling. Det ställs vidare upp ett krav på att orsakssambandet ska vara adekvat. Det innebär att skadan ska vara en sannolik följd av handlandet som är förutsebar för den skadevällande parten.

Det har visat sig att det i doktrin diskuterats hur ett culpöst handlande ska bedömas i prekontraktuella förhållanden. Kleineman menar att det vid culpabedömningen förutsätter att det finns en etisk norm i den specifika situationen som den skadevällande parten medvetet har överträtt och detta i sin tur har förorsakat skada och den skadelidande parten har haft en befogad anledning att lita på den skadevällande parten. Eftersom det finns en avsaknad av en generell lagstiftning på området har Kleinemans argumentation, som bygger på praxis, blivit vägledande för uppsatsen.

Vi kan emellertid delvis hålla med Adlercreutz som menar att grunda skadeståndsskyldigheten på om endast ena parten betett sig culpöst anses vara för snävt. Det känns rimligt att det är den part som står närmast att bära risken för kostnader som motparten, med dennes befogade tillit, ådragit sig med anledning av det ofullständiga avtalet som ska ersätta den uppkomna skadan. Att använda detta som ett komplement till culpabedömningen skulle kunna leda till att synen på culpabedömningen utvidgades och därmed skulle omfattningen av skadeståndsansättningen kunna bli mer rättvis.

Vid en avbruten avtalsförhandling har det visat sig att motparten ofta saknar en möjlighet att kräva parten på skadestånd, detta gäller både det positiva och det negativa kontraktsintresset. Vid bedömningen av skadeståndets omfattning har det i svensk rätt endast dömts ut skadeståndsansättning i ett fall NJA 1963 s 105. I rättsfallet utdömdes skadeståndsansättningen i form av det negativa kontraktsintresset. I enlighet med det negativa kontraktsintresset begränsas skadeståndsansättningen till att endast omfatta skadan som uppkommit under förhandlingsstadiet. Den skadelidande parten hamnar då i samma ekonomiska ställning som om skadan inte hade inträffat. Att istället döma ut skadeståndsansättning för det positiva kontraktsintresset innebär att den skadelidande parten hamnar i samma ekonomiska ställning som om avtalet hade fullgjorts. Vi anser att det inte skulle vara legitimt att ålägga någon part ett sådant stort skadeståndsanspråk som det positiva kontraktsintresset innefattar redan på förhandlingsstadiet eftersom den allmänna utgångspunkten är att förhandlingar ska vara oförbindande. Vi anser att det skulle bli ett allt för omfattande ansvar och skulle kunna hämma avtalsutvecklingen.

I samband med det positiva och negativa kontraktsintresset har Kleineman uttalat att det vägledande för bedömningen i praxis verkar vara vilka skador som uppkommit på grund av det vilseledande beteendet och den skadelidandes befogade tillit. Detta skulle kunna anses som en mer rättvis bedömning om skadeståndets omfattning men å andra sidan känns det viktigt att göra någon avgränsning av skadeståndets omfattning. Vi anser att en legitim avgränsning skulle kunna vara till det negativa kontraktsintresset eftersom det annars skulle kunna likna avtalsbundenhet.

Slutligen kan vi konstatera att när och i vilken mån ansvar för culpa in contrahendo kan göras gällande i situationer där avtalsförhandlingar inte leder till avtal är en svårbedömd fråga men några huvudpunkter tycks vara att: Det ska ha uppstått en lojalitetsplikt mellan parterna som sedan ena parten brutit mot och som i sin tur orsakat en skada för motparten. Den

skadevällande parten borde ha varit medveten om den risk som dennes agerande medförde och den skadelidande parten ska haft en befogad tillit till den skadevällande partens handlande. Om dessa förutsättningar är uppfyllda tycks det enligt praxis vara till det negativa kontraktssintresset som ersättning utgår.

Det står inte klart någonstans i lag hur dessa delfrågor ska bedömas och det finns olika uppfattningar i doktrin. Parterna kan i en förhandlingssituation vara väldigt utsatta och ådra sig stora kostnader på grund av motpartens beteende. Även om lojalitetsprincipen anses ge ett skydd mot vårdslösa avtalsförhandlingar kan man fundera över om principen är tillräcklig i prekontraktuella situationer. Att det endast utdömts skadeståndsansättning i ett fall kan anses vara ett resultat över hur svagt det prekontraktuella skyddet är i samband med att någon part blivit utsatt för en vårdslös avtalsförhandling. Detta skulle kunna tyda på någon typ av behov av lagstiftning som skyddar parterna i förhandlingsstadiet när förhandlingarna inte leder till ett bindande avtal. Om det överhuvudtaget är möjligt med lagstiftning på området och hur denna skulle kunna se ut, är dock en svårbesvarad fråga. Eftersom det i dagsläget är tämligen gammal praxis som är vägledande, kan man åtminstone hoppas på att ett nytt spännande rättsfall tas upp till prövning i HD och att det i sin tur kommer att klargöra rättsläget som det ser ut idag.

Källförteckning

Offentligt tryck

Prop. 1972:5 med förslag till skadeståndslag m.m.

Litteratur

Adlercreutz, Axel & Gorton, Lars. Avtalsrätt. 1, 13. Uppl. Lund: Juristförlaget, 2011

Björkdahl, Erika P. Lojalitet och kontraktliknandeförhållanden. Uppsala: Iustus Förlag AB, 2007

Hellner, Jan. Hager, Richard & H. Persson, Annina. Speciell avtalsrätt II: Kontraktsrätt: H.1, Särskilda avtal. 6. Uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2014

Hellner, Jan, Hager, Richard & Persson, Annina H. Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt. H. 2, Allmänna ämnen. 5. Uppl. Stockholm: Norstedts juridik AB, 2011

Hellner, Jan & Radetzki, Markus. Skadeståndsrätt. 9. Uppl. Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2014

Holm, Anders. Den avtalsgrundade lojalitetsplikten - en allmän rättsprincip. Linköping: UniTryck, 2004

Holmgren, Sven & Lundqvist, Dick. Letter of intent – Värt mer än pappret? Lund: Studentlitteratur, 1988

Hultmark, Christina. Upplysningsplikt vid ingående av avtal. Stockholm: Juristförlaget JF AB, 1993

Kleineman, Jan. Ren förmögenhetsskada: särskilt vid vilseledande av annan än kontraktspart. Stockholm: Juristförlaget, 1987

Lehrberg, Bert. Avtalsrättens grundelement. 1. Uppl. Uppsala: I.B.A Institutet för bank- och affärsjuridik AB, 2004

Munukka, Jori, Kontraktuell lojalitetsplikt. Stockholm: Jure Förlag AB, 2007

Ramberg, Jan & Ramberg, Christina, Allmän avtalsrätt. 9. Uppl. Stockholm: Norstedts juridik AB, 2014

Rodhe, Knut. *Obligationsrätt*. Stockholm: Norstedts juridik AB, 1956

Periodiskt tryck

Adlercreutz, Axel. Rättsverkan av brutna avtalsförhandlingar och andra fall av ofullständiga avtal; Svensk Jurist Tidning, (1987): 493-514

Kleineman, Jan. Skadeståndsgrundande uppträdande vid avtalsförhandlingar. SvJT, (1991/92): 125-140.

Kleineman, Jan. Avtalsrättsliga formföreskrifter och allmänna skadeståndsrättsliga ansvarsprinciper. JT, (1993/94): 433-460.

Nicander, Hans. Lojalitetsplikt före, efter och under avtalsförhållandet. JT, (1995/96): 31-49.

Rättsfall

NJA 1963 s. 105

NJA 1973 s. 248

NJA 1978 s. 147

NJA 1990 s. 745